

ADATTÁR

LŐVEI PÁL

KÖZÉPKORI SÍRKÖTÖREDÉK KÁCSRÓL

Kácson, az egykori bencés kolostor helyén ma álló római katolikus templom tornyának építéséhez 1882-ben a helybeliek a kolostor alapfalából nyerték az építési anyagot. Az év elején Hampel József értesítette a Műemlékek Országos Bizottságát (MOB), hogy a régi apátsági templomban található feliratos emlékkövek „el fognak mozdíttatni”.¹ Foltin János alesperes, alsóábrányi plébános 1882. április 25-én kelt levelében arról számolt be a MOB-nak, hogy a kácsi templom tornyához a kolostor alapfalából bányászott kövek között egy 50 cm-es, négyszögű, feliratos kő van, egyik sarka a kezdőbetűkkel letörött és hiányzik.² A töredéket nem építették be az új falakba, hanem más faragványokkal együtt Bartalos Gyula címzetes kanonok tulajdonába, majd az ő hagyatékából az egri Líceum kőtárába,³ innen pedig az egri Vármúzeumba került. A töredék pillanatnyilag még – annak tervezett szétbontásáig – a Dobó István Vármúzeum középkori kőtárában kiállítva⁴ látható (1. kép).

A feliratos sor alighanem a kőlap egyik hosszoldalát kísérte eredetileg, köriratként természetesen át is fordulhatott a többi oldalra, mindenesetre a negyedik oldal megmaradt végén már nem volt felirat. A felirat kezdetének *hic iacet in Christo...* formulája a középkori magyarországi emlékanyagban magában áll, miközben a *hic iacet* önmagában nagyon gyakori volt,⁵ a „Krisztusban” kifejezés pedig főpapok sírfeliratainak *reverendus in Christo pater* vagy *reverendissimus in Christo pater* jelzőjéből több esetben is ismert.⁶ A *reverendus* („tiszteltre méltó”) megjelölés és különböző alakjai – így a *reverendus* vagy *reverendissimus in Christo pater* („tiszteltre méltó atya”) – az érsekeknek, püspököknek, prépostoknak kijáró, nemcsak Magyarországon, de Nyugat-Európában is közkeletű címzések voltak.⁷

A betűkben és vonalakban látható vörös festés már egy régi, líceumi fényképfelvételen is látható.⁸ A feliratok betűinek színnel való kiemelése hasonlóan gyakori lehetett a középkorban, mint a mai temetőkben, hiteles magyarországi lelet azonban alig akad. Egy bizonyos Tamás, akinek lényegében a kácsival egykorú sírfelirata végén a *Wissegrad* szó áll, a budai domonkos kolostorba temetkezett a 14. század első felében. Mészköből faragott sírlapjának

1. Középkori sírkőtöredék Kácsról az egri Dobó István Vármúzeum Lapidáriumában (Mudrák Attila, 2014)

egyik fele került elő, és H. Gyürky Katalin hiteles új leleteként⁹ betűinek véseteiben még az eredeti, vörös színű, középkori festést hordozta. Ugyanakkor kőtári őrzésű feliratok – például sírkövek – betűinek festéssel történő kiemelésére a 19. század végéről, a 20. századból is ismertek példák, mind római, mind középkori emlékek¹⁰ esetében. A kácsi festékanyag természettudományos vizsgálata¹¹ segíthet majd annak végleges eldöntésében, mikor történhetett ennek a feliratnak a színezése.

A Sírkö töredéke. Eger, Dobó István Vármúzeum, ltsz. K.82.16.1.

B Sírkö egyik sarka, másodlagosan építési kváderre hasítva. A Vármúzeum kőtári kiállításán oly módon egészítették ki, mintha a sírkő felső vége lenne.

C Vulkáni tufa; 32 × 50 × 18 cm

D A simára faragott felület peremét vésett vonalkeret kíséri. Egyik oldalon a vésett vonaltól 9,5 cm-rel beljebb újabb vésett vonal húzódik, a kettő között vésett, a kőlap belseje felől olvasható felirat. A betűkben és vonalakban vörös festés.

E 1) Felirat betűtípusa: gótikus majuszkula; betűméret: 8 cm

2) H'. IAC † . I. X^c

3) Az uncialis H-hoz kapcsolódó, vessző alakú, az *ic* végződést jelölő rövidítésjel. A C betű után az *et* szóvégződést jelölő, a betűkkel egyező magasságú, hullámos vonal. Az *x* mellett, fenn látható *c* az *o* szóvégződés töredékes maradványa. A szóelválasztó jelek pontok.

4) A rövidítések feloldásával: Hic iacet in Christo ...

F Keltezés: 14. század első két harmada

JEGYZETEK

1 MOB 1882.24. sz. (Forster Központ, Tudományos Irattár) L. a Művészettörténeti Értesítő e számának lapjain: *Havasi Krisztina*: A kácsi bencés apátság román kori kőfaragványai. Függelék: 2. sz.

2 MOB 1882.40. sz. L. *Havasi* i. m. Függelék: 3. sz.

3 *Szmrecsányi Miklós*: Az Egri Érseki Líceum lapidáriumának tárgymutatója. Eger 1932, 6. (17. sz.): 15–16. század (?); MOB 1935.375. sz. irat (Szabó Ferenc levele, kérdezi a MOB-ot, tudják-e, hol a kő, a válasz nemleges); *Szabó Ferenc*: Borsod megye Árpád-kori templomai. Miskolc 1936, 13, 14.: 14. század (?); összefoglalóan: *Kozák Károly*: Adatok Kács történetéhez. A Hermann Ottó Múzeum Évkönyve VII. 1968, 265. (49. jegyzet).

4 *Kozák Károly* – *Sedlmayr János*: Az egri vár középkori kőtára. Eger 1987, 16. (48. sz.); 30. kép: téglalap alakú sírkő felső „negyede”; talán gyermeksírt fedett; 14. század.

5 *Lővei Pál*: „Posuit hoc monumentum pro aeterna memoria” – Bevezető fejezetek a középkori Magyarország síremlékeinek katalógusához. Akadémiai doktori értekezés, Budapest 2009, 65–71. – http://real-d.mtak.hu/381/1/Lovei_Pall.pdf

6 Berzevici György püspök (†1437) nyitrai (Nitra, Szlovákia), Sirokai László egri segédpüspök (†1487?) sirokai (Siroké, Szlovákia), illetve Vingárti Geréb László

kalocsai érsek (†1502) elpusztult atyai (Šarengard, Horvátország) síremlékén: *Lővei* i. m. (5. j.) 90, 96–97.

7 *Robert Favreau*: Épigraphe médiévale. Turnhout 1997, (L'atelier du médiéviste 5) 182.

8 Fennmaradt egy fénykép a műemléki fotótárban, amely más faragványokkal együtt minden bizonnyal a Líceumban mutatja a töredéket: Forster Központ, Fotótár ltsz. 56714. poz.; közölve: *Kozák* i. m. (3. j.) 20. kép; *L. Havasi* i. m. 8. kép.

9 A vörös festésről: Budapesti Történeti Múzeum, Középkori Osztály leltárkönyve, ltsz. 62.86.1.; *Katalin H. Gyűrky*: Das mittelalterliche Dominikanerkloster in Buda. Budapest 1981, 76.; 161/2. kép.

10 Erre példaként szolgálnak a pécsi kőtár középkori sírkövei, így Albeni Henrik pécsi püspök (†1444) feliratán csak a jól olvasható szakasz betűit festették feketére talán valamikor a 19. század második felében, a kopott maradék nem kapott kiemelés: *Szőnyi Ottó*: A pécsi püspöki múzeum kőtára. Pécs 1906, 244–246. (770. sz.); 259. kép.

11 Hasonló vizsgálatokra példák: *Lővei Pál* – *Tóth Mária*: Középkori színes paszták, kőragasztók és festékek anyagvizsgálatai (Esztergom, Pilis, Gyulafehérvár, Kassa). Művészettörténeti Értesítő LX. 2011, 187–194.

FRAGMENT OF A MEDIEVAL TOMBSTONE FROM KÁCS

Among the ruins of the medieval Benedictine monastery of Kács an inscribed tombstone was found in 1882. Together with other stone carvings, it went into canon of Eger Gyula Bartalos's possession, then from his estate into the lapidary of the Liceum of Eger, and finally to the Castle Museum of Eger.

LŐVEI Pál DSc tudományos tanácsadó, MTA BTK Művészettörténeti Intézet / scientific advisor, Hungarian Academy of Sciences, Research Centre for the Humanities, Institute of Art History, H-1014. Budapest, Országház u. 30. lovei.pal@btk.mta.hu

Kulcsszavak: sírkő; 14. század; Kács, bencés monostor; Eger, Lapidárium / *Keywords*: tombstone, 14th century; Benedictine Abbey of Kács; Lapidarium of Eger